

Зміст

1. Коти і філософія	7
<i>Антифілософ-котолюб:</i>	
<i>Мішель Монтень</i>	17
<i>Подорож Мейо</i>	21
<i>Як коти одомашнили людей</i>	32
2. Чому коти не намагаються	
бути щасливими	45
<i>Коли філософи говорять про щастя</i>	49
<i>Паскаль про розвагу</i>	57
<i>Годж і Падіння</i>	67
3. Котяча етика	77
<i>Мораль — дуже своєрідна практика</i>	79
<i>Спіноза про життя</i>	
<i>згідно з власною природою</i>	82
<i>Безособовий егоїзм</i>	101

4. Людська і котяча любов	115
<i>Перемога Саги</i>	117
<i>Найбільша здобич Мінґа</i>	122
<i>Любов до Лілі</i>	130
<i>Гаттіно зникає</i>	136
5. Час, смерть і котяча душа	151
<i>Прощання Мурі</i>	153
<i>Цивілізація як заперечення смерти</i>	159
<i>Коти як боги</i>	170
6. Коти і сенс життя	179
<i>Котяча природа, людська природа</i>	183
<i>Десять котячих секретів</i> <i>хорошого життя</i>	186
<i>Мейо на підвіконні</i>	190
 <i>Подяки</i>	193
<i>Примітки</i>	197

Я **кось** один філософ запевнив мене, що переконав свого кота стати веганом. Я гадав, він жартує, тому запитав, як йому це вдалося. Давав коту веганські кульки зі смаком мишей? Познайомив свого кота з іншими веганами, щоб він захотів наслідувати їхній приклад? Чи сперечався з котом і переконав його, що їсти м'ясо — неправильно? Мій співрозмовник не був у захваті. Я зрозумів, що він дійсно вірив, ніби його кіт обрав дієту без м'яса. Тож я спитав лише, чи кіт виходить на вулицю? Так, виходить. Таємницю розкрито. Отже, кіт їв те, що давали інші люди і що вполював сам. А якщо він і приносив додому трупи — на жаль, коти не вивчають етику і схильні так робити, — то геніальний філософ просто їх не помічав.

Неважко уявити, як саме під час експерименту з моральної освіти кіт бачив людського вчителя. Розгубленість, викликана поведінкою

філософа, швидко трансформувалася в байдужість. Коти — архіреалісти, і рідко роблять те, що не має чіткої мети чи не приносить миттєвого задоволення. Зустрівшись із людською дурістю, вони просто йдуть геть.

Повірівши, що переконав kota відмовитися від м'яса, філософ лише показав, якими пришелепкуватими можуть бути філософи. Замість намагатися повчати kota, краще спробував би чогось у нього навчитися. Люди не можуть стати котами. І все ж, полишивши уявлення про вищість свого виду, вони можуть зрозуміти, як коти насолоджуються життям, не тривожачись про те, як жити правильно.

Котам не потрібна філософія. Підкоряючись своїй природі, вони задоволені тим, що мають. Для людей же незадоволення власною природою здається природним. Люди ніколи не припиняють спроби стати тими, ким вони не є, що призводить до передбачувано трагічних і абсурдних результатів. Коти так не роблять. Люди постійно женуться за щастям. Для котів щастя — це стан за замовчуванням, до якого вони повертаються, коли усунуто всі загрози комфортному існуванню. Можливо, це головна причина

нашої любови до котів. Вони від народження мають здатність бути щасливими, якої ніяк не можуть набути люди.

Джерелом філософії є тривога. Коти не знають тривоги, доки їм нічого не загрожує чи доки не опиняться в незнайомому місці. Для людей сам світ — загрозливе та незнайоме місце. Релігії — це спроби зробити негуманний все-світ придатним для життя людей. Філософи часто відкидають такі вірування як нижчі за власні метафізичні теоретизування. Але релігія та філософія задовольняють одну потребу¹. Обидві намагаються відігнати постійну тривогу, яка супроводжує нас усе життя.

Простаки скажуть, що коти не філософствують, бо їм не вистачає вміння мислити абстрактно. Але нескладно уявити котячу породу, що має це вміння і таки зберегла легкість, з якою вони населяють цей світ. Якби такі коти звернулися до філософії, це був би дуже цікавий розділ фантастики. Замість шукати засіб від тривоги, коти скоріше сприймали б філософію як ще одну гру.

Котяче невміння мислити абстрактно не є ознакою неповноцінності. Навпаки, воно вказує на свободу думки. Мислення загальними

категоріями легко перетікає у забобонну віру в мовлення. Значна частина історії філософії полягає у поклонінні лінгвістичним фікціям. Коти покладаються на відчуття дотику, нюху, зору і не залежать від слів.

Філософія засвідчує кволість людського розуму. Люди філософствують з тієї ж причини, що й моляться. Вони усвідомлюють крихкість сенсу життя, який вони створили, і живуть у страху його руйнування. Смерть остаточно знищує всі сенси, бо позначає кінець кожної історії, яку розповідають собі люди. Тож вони уявляють перехід до життя поза тілом у світі поза часом, щоб людська історія могла продовжуватися в іншому вимірі.

Упродовж значного часу філософія була пошуком істин, стійких перед лицем смерти. Платонове вчення про ідеї — незмінні сутності, що існують у вічному вимірі, — це містичне бачення, в якому людські цінності убезпечені від смерти. Коти не думають про смерть. Хоча, здається, чудово знають, коли пора помирати, тож не потребують таких вигадок. Філософії немає чого навчити котів, навіть якби вони могли її досягнути.

Деякі філософи усвідомили, що ми можемо дечого навчитися у котів. Німецький філософ

XIX століття Артур Шопенгавер (народився 1788 року) відомий своєю любов'ю до пуделів, яких постійно тримав у пізні роки і яких називав лише Атма та Бутц. Також він мав принаймні одного кота. Коли філософ помер від серцевої недостатності у 1860 році, його знайшли вдома на канапі біля безіменного кота.

Шопенгавер використовував своїх улюбленців на підтримку своєї теорії про те, що самість — це ілюзія. Люди не можуть не сприймати котів як окремих особистостей, таких як люди. Але він вважав це помилкою, бо й ті, й інші є уособленням Платонової ідеї, архетипу, що проявляється у багатьох прикладах. Зрештою кожна із цих уявних особистостей є ефемерним втіленням фундаментальної сутності — невмирущої жаги життя, єдиної речі, яка, за Шопенгавером, насправді існує.

Він описав свою теорію у праці «Світ як воля і уявлення»:

Я досить добре знаю, що мене вважатимуть безумцем, якщо я серйозно запевнятиму людей, що той кіт, що грається на подвір'ї, це той самий, що стрибав і забавлявся тут три сотні років

тому. Але також я знаю, що набагато абсурднішою є думка про те, що сьогоднішній кіт цілковито, фундаментально, повністю відрізняється від кота, що жив три сотні років тому... Бо з однієї точки зору, звісно, правда, що кожне індивідуальне створіння — інакше... Але з іншої, це не так, якщо припустити, що реальність належить лише постійним формам речей, Ідеям. Це було настільки очевидно Платону, що стало його основною думкою².

Шопенгаверівське сприйняття котів як зниклих тіней Вічного Кота має свій шарм. І все ж, коли я думаю про знайомих мені котів, я спершу пригадую не спільні риси, а відмінності. Деякі — спокійні й врівноважені, інші — неймовірно грайливі. Деякі — обережні, інші — нерозсудливо шукають пригод. Деякі — тихі й миролюбні, інші — гучні й вельми самовпевнені. Кожен має власний смак, звички й особистість.

Природа котів відрізняє їх від інших створінь — не в останню чергу від нас самих. Природа котів і чого ми можемо від них навчитися — предмет цієї книжки. Але жодна людина, яка жила з котями, не може сприймати їх як взаємозамінні екземпляри одного типу. Кожен

кіт — особливий, і має глибшу особистість, ніж більшість людей.

Та все ж Шопенгавер ставився до тварин людяніше за інших провідних філософів. Згідно з деякими джерелами, Рене Декарт (1596–1650) жбурнув kota з вікна, щоб продемонструвати відсутність самосвідомості у нелюдиноподібних тварин. Нажахані крики kota є лише механічною реакцією, виснував Декарт. Він також проводив експерименти над собаками. Наприклад, шмагав одну під гру на скрипці, щоб побачити, чи буде лякати тварину звук скрипки. Буде.

Декарт першим ужив вираз «Я мислю, отже, я існую». Він дійшов наступного висновку: усі люди за сутністю своєю — розум, що волею випадку опинився у фізичному організмі. Він хотів, щоб його філософія спиралася на методичний сумнів. Проте йому не спало на думку піддати сумніву християнську догму, яка відмовляла тваринам у наявності душі, яку він відновив своєю раціоналістською філософією. Декарт вірив, що його експерименти доводять, ніби нелюдиноподібні тварини — бездушні машини. Насправді вони показали, що люди можуть бути бездумнішими за багатьох інших тварин.

Самосвідомість може проявлятися в багатьох живих істотах. Поки одна гілка природного добору вела до людей, інша привела до восьминога. В кожному разі, ніщо не визначено наперед. Еволюція не рухається до все більш самосвідомих форм життя. З волі випадку свідомість з'являється в організмах, яким притаманна, а тоді зникає³. Трансгуманісти ХХІ століття вважають, що еволюція веде до повністю самосвідомого космічного розуму. Такі погляди вже зустрічалися у теософії ХІХ століття, окультизмі та спіритуалізмі⁴. Ніщо з цього не засноване на теорії Дарвіна. Людська самосвідомість може бути одиничною випадковістю⁵.

Можливо, це похмурий висновок. Але чому ми маємо вважати самосвідомість найбільшою цінністю? Свідомість переоцінюють. Царство світла й тіней, яке час від часу породжує не до кінця самосвідомих істот, набагато цікавіше за світ, що ніжить у непохитній пишноті власного відображення.

Звернута всередину свідомість стає на шляху до гідного життя. Самосвідомість розділила людський розум у безкінечних спробах загнати болючий досвід туди, де він буде недоступним

для усвідомлення. Пригнічений біль породжує питання про сенс життя. Котячий розум, на противагу, — єдиний і неподільний. Пережитий біль забувається, звільняючи місце для радості від життя. Котам не потрібно переглядати власне життя, бо вони не сумніваються, що жити варто. Людська самосвідомість породила вічний неспокій, якому філософія даремно намагається зарадити.

Антифілософ-котолюб:

Мішель Монтень

Краще розуміння котів і меж філософії показав Мішель Монтень (1533–1592). Він писав: «Коли я граюся зі своїм котом, хто знає, чи не бавиться він радше мною, ніж я ним?»⁶.

Монтеня часто називають одним із засновників сучасного гуманізму — філософської течії, що має на меті позбутися ідеї про Бога в будь-якому вигляді. Власне, до людства він ставився так само скептично, як і до Бога. «Людина — найжалюгідніше й найкрихкотіліше створіння, — писав він, — а заразом і найпихатіше». Переглядаючи попередні філософські теорії,

він не знайшов жодної, яка могла б замінити ті знання про життя, яке тварини мають від природи. «Через те вони так само могли б мати нас за безрозумних, як і ми їх»⁷. Інших створінь він вважав вищими за людей через те, що вони мали вроджене розуміння життя. Тут Монтень відходить від християнської віри й основних традицій західної філософії.

Бути скептиком у часи Монтеня було ризиковано. Як і решту європейських країн, Францію розривали релігійні війни. Монтень опинився втягнутим у них, коли вслід за батьком обійняв посаду мера Бордо, а тоді продовжив виконувати роль посередника між ворогуючими католиками й протестантами, навіть після того, як 1570 року відійшов від міських справ. У родині Монтеня були марани — іспанські євреї, які змушені були вихреститися через переслідування з боку інквізиції. Тож, імовірно, він підтримував церкву, щоб убезпечити себе від репресій, пережитих родиною. Водночас він належав до філософської традиції, яка піддавала сумніву розум, а отже, була відкритою до віри.

Скептицизм античної Греції отримав друге життя в Європі XV століття. На Монтеня

вплинула найбільш радикальна його течія, пірронізм, названа на честь Піррона з Елліди (близько 360–270 років до нашої ери). Він разом з армією Александра Македонського вирушив до Індії, де, як вважається, працював разом із гімнософістами («голими мудрецами») або ж йогами.

Можливо, саме звідти Піррон взяв ідею про те, що метою філософії є *атараксія* — стан умиротвореності. Імовірно, саме він першим ужив цей термін. Притлумивши віру й сумнів, філософ-скептик звільнився від внутрішніх хвилювань.

Монтень багато запозичив з пірронізму. Балки на вежі, де провів останні роки життя, він прикрасив цитатами послідовника Піррона, лікаря-філософа Секста Емпірика (близько 160–210 років), автора «Пірронових положень», які підсумовували погляди скептиків:

Причинним принципом скептицизму ми називаємо надію мати спокій. Найздібніші мужі, стурбовані аномаліями в речах, губляться у здогадах, які ж варто прийняти, й бажають з'ясувати, що в природі речей правдиве, а що — хибне, вважаючи, що, з'ясувавши це, вони заспокояться⁸.

Але Монтень сумнівався, що філософія, навіть пірронівська, може визволити людський розум від сум'яття. У багатьох своїх есеях — саме Монтень придумав цей термін, від французького *essais*, тобто «досліди» або «проби» — він використовував пірронізм на підтримку віри.

Піррон казав, що не можна знати нічого напевно. Монтень його перефразував: «Кара людини — її гадані знання»⁹. Учнів Піррона вчили жити, опираючись на природу замість будь-яких доводів чи принципів. Але якщо розсудок безсилий, чому б не прийняти таємниці релігії?

Усі три головні філософські школи античного світу — стоїцизм, епікурейство, скептицизм — мали на меті досягти стану вмиротвореності. Філософія була наче заспокійливе, яке за регулярного вживання призводило до *атараксії*. Кінцевою точкою філософствування був спокій. Монтень на це не сподівався: «Філософи всіх шкіл одностайні в тому, що найвище добро криється у спокої душі й тіла. Але де той спокій шукати?.. Наш талан — лише кіптюга і дим»¹⁰.

Скептичніший за найрадикальніших пірроністів, Монтень не вірив, що філософствування може вилікувати людський неспокій. Філософія

переважно була придатна для лікування людей від філософії. Як і Людвіг Вітгенштайн (1889–1951), він розумів, що звичайна мова забруднена залишками минулих метафізичних систем¹¹. Виявляючи ці сліди та усвідомлюючи, що реальність, яку вони описують, — несправжня, ми зможемо мислити гнучкіше. Маленькі дози такого гомеопатичного засобу від філософії, так би мовити, антифілософії, можуть наблизити нас до інших тварин. Тоді ми, імовірно, зможемо навчитися чогось у створінь, яких філософи відкидали як нижчих за нас.

Така антифілософія має починатися не з доказів, а з історії.

Подорож Мейо

Кіт зайшов до кімнати. Його маленький чорний силует чітко вирізнявся в яскравому світлі з дверей. Надворі гриміла війна. Лютий 1968 року у в'єтнамському місті Хюе, початок Тетського наступу, північнов'єтнамської кампанії проти американських військ і їхніх південнов'єтнамських союзників, яка через п'ять років призведе до виведення американців з території

країни. У книжці «Кіт із Хюе», одному з найкращих описів людського досвіду на війні, Джон (Джек) Лоуренс, тележурналіст каналу CBS, так описував місто:

У Хюе війна досягла піку люті. Тут відбувалися міські сутички між двома озброєними й переважно незрілими племенами. Кожне — недавнє для цієї землі, яку мало намір лишити за собою. Вуличні бої, сповнені швидких дій та безжального кровопролиття. Правил не існувало. Життя забирали бездумно — знищені, зруйновані, змарновані... Урешті-решт жорстокіша й сильніша банда відіграла іншу й оголосила рештки міста своїми. Ті, що програли, відійшли, зазнавши втрат, зберігши життя для наступної битви. Переможці отримали руїни. Отак було у Хюе¹².

Коли темний силует прокрався глибше у кімнату, він виявився приблизно двомісячним кошеням, достатньо крихітним, щоб поміститися в Лоуренсовій долоні. Худе й брудне, усе в пилюці й бруді, кошеня принюхалося, вловивши запах армійського обіду американського журналіста. Той спробував заговорити до кошеняти в'єтнамською, але воно витріщилося, як на

божевільного. Він запропонував малому їжі, якої кошенья не торкнулося, хоча й обережно наблизилося. Лишивши трохи для кота, американець пішов і повернувся наступного дня. Кошенья з'явилося у дверях, оглянуло кімнату, попрямувало до нього й обнюхало простягнуту руку. З їстівного лишалася лише банка з написом «Шматочки яловичини», які він з руки запропонував кошеньяті. Воно зжерло шматочки вареного м'яса, навіть не жуючи. Тоді американець змочив рушник водою з їдальні і, тримаючи малого за загривок, вичистив землю й бліх йому з вух, змив бруд із рота й начисто витер йому підборіддя й вуса. Кошенья не протестувало і, коли процедура скінчилася, вилизало шерсть на передній лапі й умилосся. Закінчивши, воно наблизилося до американця ще й облизнуло йому тильний бік долоні.

Приїхав джип, і Джек зрозумів, що їде додому. Він поклав кошенья в кишеню, й у такому товаристві вони вибралися з Хюе гелікоптером до Дананга, де кошенья, якого тепер звали Мейо, жило в друкарні й мало чотири чи п'ять великих порцій їжі на день. По дорозі Мейо роздер Джекову куртку й майже втік, дослідив кабінку

й забрався на лямки пілота. Тоді вони рушили до Сайгону, і цього разу Мейо подорожував у картонній коробці разом зі своєю ковдрою та іграшками. Не в змозі вештатися літаком, він завивав усю дорогу. Вони зупинилися в готелі, де Мейо пережив ненависне купання. Шерсть, що раніше здавалася чорною, виявилася ненависним маскуванням, під яким ховався блакитноокий метис сіамського ред-поінта.

У готелі Мейо регулярно годували — чотири рази на день він отримував риб'ячі голови й залишки рису з кухні. Однак він робив вилазки до інших номерів у пошуках додаткової їжі. Він міг годинами лежати там на підвіконні, майже не рухаючись, але постійно напоготові, й стежити за рухом людей, світла і машин унизу. Американські журналісти, які висвітлювали війну, навчилися витримувати її за допомогою наркотиків, спільних пиятик до неприємності, але однаково прокидалися від кошмарів. Іноді вони поверталися додому у відпустку, але війна йшла з ними й продовжувала тривожити їхній сон. Мейо і сам, «здавалося, розумів, що відбувається, краще за будь-кого з нас, чужинців... І це давало йому свободу навіть у неволі. Він сидів біля

відчиненого вікна... оповиті густою хмарою сигаретного диму очі Мейо були такі ж глибокі сині й таємничі, як Південнокитайське море»¹³.

Мейо спав у «власноруч» зробленому бункері з картонного поштового ящика, в якому він прогриз дірку — на це знадобився цілий тиждень, — через яку він ледь міг пролізти. Він домінував десь над десятком диких котів, що жили біля готелю, і ті навчилися його уникати. У саду та інших номерах він влаштовував полювання, ловив і їв ящірок, голубів, комах, змій і, можливо, навіть зниклого за дивних обставин павича. Його зуби загострилися, мов кинджали, він був «маленьким білим мисливцем, природженим вбивцею у засідці в очікуванні жертви»¹⁴. Крім працівників готелю, які приходили його погодувати, він вороже ставився до всіх відвідувачів, особливо американців. «Здавалося, він затаїв образ на людство... Замкнена й ізольована, ворожа до всіх, крім в'єтнамців, дика шкідлива тварина, унікальний і незбагнений кіт»¹⁵.

Він нічого не боявся, його жодного разу не впіймали в чужому номері. Джек бачив у ньому реінкарнацію Сунь-цзи, автора «Мистецтва війни»: «Розумний, відважний, хитрий, лютий...